

Такризи

муқарризи расмӣ ба диссертатсия ва автореферати Ҷалолова Гулчехра Субхонбердиевна дар мавзӯи «Шароитҳои психологӣ – педагогии тарбияи одоби муошират дар кӯдакони синни қалони томактабӣ», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.01 педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва маълумот (илмҳои педагогӣ)

Риоя намудани қойда ва меъёрҳои одоби муошират ифодагари фарҳанги ботинӣ, рушди сифатҳои иродавӣ – ахлоқии инсон буда дар тарбия ва ташаккулдиҳии давраи томактабӣ нақши муҳим дорад. Бинобар ин тарбияи одоби муошират ва коркарди он доираи васеи татқиқотҳои фалсафӣ, иҷтимоӣ, адабиётшиносӣ, мардумшиносӣ ва ғайраҳоро дар бар мегирад.

Муҳаққик Ҷалолова Гулчехра Субхонбердиевна дар заминаи татқиқотҳои илмии муосири ватанию хориҷӣ дар соҳаҳои психология ва педагогика кӯшиш намудааст тарбия ва ташаккулдиҳии онҳоро дар давраи томактабӣ мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор дидад. Ӯ кӯшиш намудааст раванди ба вучуд омадан, рушд ва шаклгирии муоширатро ҳамчун фаъолияти психикию амалии инсон дар ҳамаи давраҳои синнусолии инкишоф таҳлил намуда заминаҳои илмӣ – назарияйӣ, меъёрӣ – ҳуқуқӣ ва барномавӣ методии онро мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дидад. Махсусан, тавсифу эзоҳи худи мағҳуми «муошират», «одоби муошират», «маданияти муошират», «фарҳанги муошират», «одоби нутқронӣ» тибқи луғатҳои тафсирии забони тоҷикӣ хеле арзишманд баррасӣ карда шудааст ва зухуроти он ар доираи муносибатҳои байниҳамдигарии иҷтимоӣ ва байнишахсӣ хеле хуб пайгирӣ карда шудааст, ки он имконият додааст мазмуну моҳияти асосии он азҳуд намудани таҷрибаи иҷтимоиро дар бар мегирад. дар заминаи таҳлили адабиётҳои илмӣ дуруст таъқид карда шудааст, ки меҳвари асосии одоби муошират ин мазмуни иттилоот мебошад, ки он қонеъ гардондани талаботҳои донистагириӣ, барқарор намудани муносибатҳои байниҳамдигарӣ дониста гирифтани ашёву ҳодисаҳои гирду атроф ва робитаи мантиқии байни онҳо равона карда мешавад.

Дуруст таъқид гардидааст, ки воситаҳои ифоданокии нутқ, лаҳну тобишҳои забони имконият медиҳанд одоби нутқронӣ, ки яке аз талаботҳо ба азҳудкунии нутқ мебошанд, имконият медиҳанд кӯдак меъёрҳои забони модарии худро азҳуд намояд ва ин раванд то оҳири умр идома меёбад. Одоби муошират дар хонавода, муассисаи таҳсилотӣ ва ҷомеа арзишҳои ахлоқии хурду бузург буда мақому эътибори ӯро дар доираи муносибатҳои иҷтимоӣ муайян менамояд.

Таъмин намудани шароитҳои психологӣ – педагогии тарбияи одоби муошират баҳисобгирии хусусиятҳои синнусолӣ, фардӣ ва шахсияти кӯдаконро талаб менамояд, ки дар тақиқоти мазкур хеле возеху арзишманд пайгирӣ карда шудааст. Тарбия ва ташаккулдиҳии

одоби муошират раванди мураккаб, печида ва дуру дароз буда аз кормандони муассисаҳои томактабӣ, волидон таъмин намудани муҳити солими маънавӣ, намунаи ибрати нек будан, ҳаётдӯстию фарзандӯстдории босалоҳиятро талаб менамояд, ки самти ояндабинӣ дошта бошад. Намудҳои муошират дар қӯдакон аз рӯзҳои аввали таваллуд то охири давраи томактабӣ, ки дар мактаби илмии М.И.Лисина татқиқ ва коркард гардидааст соҳтори мураккаби психологӣ дошта он маром, амалҳо ва натиҷаи худро дорад. Ба қӯдакони синни томактабӣ нутқи гуфтугӯи шифоҳӣ хос буда он шакли аз ҳама содда ва дастраси истифодабарии захираҳои луғавӣ, имконияти баёни андешаю баргузории муоширати байнишахсӣ бо одамони гирду атрофро медиҳад. Аз ин рӯ азхудкуни нутқ замина барои фаҳмидану дуруст истифода бурдани маъни калимаҳо, ибораю чумла гардида омили муҳими шаклгирӣ фарҳанг ва одоби муошират мегардад.

Аз ин нуқтаи назар ҳусусиятҳои муошират ва риоя намудани одобу меъёрҳои он дар қӯдакони то 3 сола ва аз 6 – 7 сола дар алоҳидагӣ арзёбӣ карда шудааст. Агар то 3 солагӣ самти асосии муошират ва риоя кардани одобу меъёри он ба шавқу рағбат то гуфтугӯю амалҳои якҷоя бо калонсолон ҳамдигарфаҳмии эмотсионалӣ, аз саргузаронии ҳиссиётҳои қаноатмандию ҳушҳолӣ ва гайраҳо ташкил намояд, дар давраи томактабӣ (3-7 солагӣ) маромҳо дар фаъолияти муоширатӣ тағиیر меёбанд. Қӯдак дар ин давра зиёдтар майл ба муоширати маърифатӣ (донистагирии ашёву ҳодисаҳо, муносибатҳои байниҳамдигарии одамон) ва муоширати шахсиятӣ (сазовори эҳтируму эътирофи ҳамсолону калонсолон будан, ҳамчун шахсияти арзишманд) пайдо менамояд. Чунин майлу рағбат, ҳавасмандӣ имконият медиҳад, ки к ӯдак бо таври интиҳоби муширату муносибат барқарор намуда сифатҳои шахсиятӣ – психологии худро зоҳир намояд. Ба монанди ҳудшиносӣ, ҳудназораткунӣ, ҳудбаҳодиҳӣ ва гайраҳо.

Аз таҳлили кори диссертационӣ чунин бармеояд, ки дар давраи томактабӣ воридшавии қӯдак ба доираи муносибатҳои байниҳамдигарӣ бо ҳамсолону калонсолон (дар муҳити муассисаи томактабӣ ва оила), аз сар гузаронидани ҳолатҳои гуногуни эмотсионалӣ ва таъсири тарбиявии калонсолон иҷрои қойда ва меъёрҳои одоби муоширатро азхуд намуда ба дараҷаи иҷрои одоби муошират аз тарафи худ, ҳамсолону калонсолон ақидаи шахсии худро коркард ва арзёбӣ намояд.

Дар масъалаи муайянсозии мақсаду вазифаҳои тарбияи одоби муошират дар муассисаи томактабӣ ва оила Ҷалолова Г.С. ба таҳлилу баррасии талаботҳои Стандартҳои давлатии таҳсилоти томактабӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Стандарти инкишоф ва омӯзиши барвақтии қӯдак (аз рӯзи таваллуд то 7 (6) солагӣ), барномаи тарбия, таълим ва инкишофи қӯдакони синни томактабӣ «Рангинкамон» - ро пайгирий намудааст, ки онҳо дар заманаи татқиқотҳои илмии соҳаи психология, педагогика, таҷрибаи пешқадам таҳия гардида заманаи барномавӣ – методии соҳаи таҳсилоти томактабиро ташкил мекунанд. Инчунин ба муҳаққиқ мұяссар гардидааст арзишмандии як қатор дастурҳои

таълимию методии мусосирро, ки кормандони муассисаҳои томактабӣ ва волидон дар таҷрибаи амалии худ васеъ истифода мебаранд, мавриди таҳлил қарор дода атрофи онҳо андешаҳои шахсии хешро иброз намоянд. Зимнан ин амал гувоҳи он аст, ки муҳаққиқ соҳиби таҷрибаи амалии ин маводҳоро дар таҷрибаи амалии худ истифода бурда бо мувофиқат кардани онҳо ба кори таълиму тарбиявӣ андешаи шахсии худро дорад.

Таҳлили маводҳои кори диссертатсионӣ нишон медиҳанд, ки мураккабшавии мазмун ва усуљҳои кори таълиму тарбиявӣ дар гурӯҳҳои синнусолии томактабӣ оид ба тарбия намудани одоби муошират ба ҳисоб гирифта шудаанд. Заминаҳои илмии психологӣ * педагогии тарбия намудани одоби муошират ба таълимоти фалсафӣ оид ба ягонагӣ ва бо ҳам алоқамандии нутқ, тафаккур ва фаъолияти амалий ташкил менамояд. Ҳангоми муошират кӯдак кӯшиш менамояд калимаю ибораҳоеро интихоб ва мавриди истифодабарӣ қарор дихад, ки маъно, мавқеъ, оҳанги маҳсус дошта бошанд ва онҳо ба мақсаду вазифаҳои одоби муошират муовофиқат намоянд.

Чӣ тавре, ки аз диссертатсия бармеояд дар кори татқиқотии худ Ҷалолова Г.С. технологияи тарбия намудани одоби муошират дар кӯдакони синни томактабӣ дар заминаи омӯзиш, таҳлилу баҳодиҳӣ ба вазъи фаъолияти кормандони муассисаҳои томактабӣ ва ҳамкории онҳо бо оила роҳандозӣ карда шудааст. Муҳаққиқ кӯшиш намудааст фаъолияти банақшагирии мазмун, мақсад, вазифаҳои тарбияи одоби муоширатро мавриди омӯзишу баҳодиҳӣ қарор дода дар асоси баҳисобгирии дастоварду камбудҳои мураббияҳо дар қисми амалий – озмоишии корроҳу воситаҳои самарарабаҳши тарбияи одоби муоширатро дар кӯдакон чустӯчӯй ва дарёб намояд.

Қайд намудан ҷоиз аст, ки ҳангоми ташкилу гузаронидани корҳои амалий – озмоиши барои муайянсозии мазмун ва дараҷаи азхудкуни қойда ва меъёрҳои одоюи муошират одату анъанаҳои миллӣ ба ҳисоб гирифта шудаанд. Ҳамзамон, такмил додани дониш, маҳорату малакаҳои тарбиятии мураббиёну волидон аз ҳисоби интихобу истифодаи роҳу усул, воситаю услуби таъсиррасонии психологӣ – педагогии онҳо ба шуур, ҳиссиёт ва рафтори кӯдакон тақвият дода шудааст. Натиҷагирий аз қисми амалий – озмоишии кори татқиқотӣ дар ҷадвалҳо инъикос карда шудаанд, ки онҳо бо тарҳрезии маҳсус, мувофиқ ба иҷрои корҳои илмӣ – татқиқотӣ мебошанд. Масалан, риоя кардани қойда ва меъёрҳои одоби муошират дар муҳити хонавода, муассисаҳои томактабӣ, ба меҳмонӣ рафтани ва қойдаҳои меҳмондорӣ, дар нақлиёт, иду ҷашнвораҳои хонаводагию ҷамъиятий ва гайраҳо. Умуман роҳу воситаҳои самарарабаҳши тарбияи одоби муошират дар кӯдакон вобаста ба фаъолияти касбии кормандони педагогӣ ва масъулияти волидон самтгирӣ карда шудааст.

Ҳамкории муассисаи томактабӣ бо оила дар тарбияи одоби муошират ба таҳлилу баррасии сӯҳбату мушоҳидаҳои ҷандинсолаи муҳаққиқ чун корманди муассисаи томактабӣ ва мувофиқат кардани

онҳо ба мақсаду вазифаҳои татқиқотӣ тарҳрезию асоснок карда шудаанд. Ин амал имконият додааст ҷалб намудани таваҷҷуҳи волидон ба мушкилот ва дастовардҳои фаъолияти мураббияҳо дар самти тарбияи маънавӣ, ки қисми таркибии онҳо ташаккулдиҳии одоби муюшират ташкил менамояд, ҳамчун воситаи баланд бардоштани дониш ва фарҳанги тарбиятии волидон истифода бурда шавад. Ичрои супоришҳо, пурсишномаҳо, ки ҳангоми кори амалӣ – озмоиший оид ба тарбияи одоби муюшират пайғирӣ карда шудаанд, имконият додааст табодуллоти афкор ва таҷрибаи ин ду ниҳоди иҷтимоӣ муассисаи томактабӣ ва оиласро таъмин гардонад.

Марҳилаҳои омӯзишу баҳодиҳӣ ба вазъи тарбияи одоби муюшират дар фаъолияти қасбии кормандони муассисаҳои томактабӣ ва оила, инчунин ташкилу баргузории кори амалӣ – озмоиший мантиқан бо ҳам алоқаманд буда, ба такмилу болоравии дониш, маҳорату малакаҳои қасбии кормандон ва фарҳанги тарбиятии волидон мусоидат менамояд. Ин раванд инчунин яке аз омилҳои амалигардонии талаботҳои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» асаргузор мегардад.

Қайд кардан ба маврид аст, ки бобҳо ва зербобҳои кори диссертационии Ҷалолова Г.С. мантиқан бо ҳам алоқаманд буда маҷмӯи шароитҳои психологӣ – педагогии татқиқу баррасигардида, ки имконият медиҳанд ташаккулёбии одоби муюширатро дар қӯдакони синни томактабӣ дар асоси баҳисобигрии талаботҳои хучҷатҳои барномавӣ – методии соҳаи таҳсилоти томактабӣ амалӣ гардонда шаванд. Бобҳои диссертатсия хулоса карда шудаанд ва дар асоси натиҷагирӣ аз кори татқиқотӣ хулосаи умумӣ, тавсияҳои психологӣ – педагогӣ коркард ва тавсия карда шудаанд, ки онҳо дар пешрафти назария ва амалияи таълиму тарбияи қӯдакон ҳиссагузор шуда метавонанд. Мазмуни матни автореферат ба мазмуну муҳтавои диссертатсия мувофиқат менамоянд.

Бояд қайд кард, ки аз тарафи муҳаққиқ вобаста ба мавзӯъ ва қисматҳои асоси 14 номгӯи маводҳои дар маҷаллаҳои тақризшаванди КОА – и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати маориф ва илми ФР, маҷаллаҳои педагогӣ, маҷмӯи мақолаҳо дар конференсияҳои гуногун наш рва дастраси хондагон гардидааст. Онҳо мазмун, мундариҷа ва натиҷаю хулосаҳои илмии диссертатсияи мазкурро дар худ таҷассум менамоянд.

Ҳамин тарик, диссертатсияи Ҷалолова Г.С. кори баанҷомрасида ба ҳисоб рафта, фарогири аҳмияти зарурии илмӣ мебошад, дар пишрафти назария ва амалияи таълиму тарбияи қӯдакон дар кишвар саҳми назаррасе дорад.

Ба вучуди дастовардҳои илмию амалӣ дар диссертатсия норасоиҳое арзи вучуд доранд, ки баҳисобигирӣ ва бартарафсозии онҳо бар нафъу беҳбудии кор аст, ки онҳо чунинанд:

1. Дар раванди татқиқот мушкилоту роҳу усулҳои бартараф намудани онҳо зиёдтар дар зерхати психологӣ баррасӣ карда шудааст. Хуб

мешуд самти тарбиятни андешаҳои олимону муҳаққиқон мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода мешуд.

2. Дар зербобҳои боби якум робитаи мантиқии сарҳатҳо дар сатҳи зарурӣ таъмин карда нашудаанд. Махсусан дар шарҳу тавзехи калидвожаҳои асосӣ ин номувофиқатӣ зиёдтар мушоҳидар гардидаанд.
3. Аз тарафи муҳаққиқ дар матни диссертатсия ва автореферат ба хатогиҳои услубию имлой роҳ дода шудаанд.

Нуқтаҳои зикршуда арзиши илмӣ – назарияйӣ ва амалии кори татқиқотии мазкурро коста намегардонад. Умуман татқиқоти диссертатсионии Ҷалолова Г.С. таҷдиди назар ба шароитҳои психологӣ – педагогии тарбия ва ташаккулдиҳии одоби муошират дар кӯдакон буда, амалигардидани консепсияи ҳимояшавандаро тасдиқ менамояд.

Хулоса

Диссертатсия ва автореферати Ҷалолова Гулчехра Субҳонбердиевна дар мавзӯи «Шароитҳои психологӣ – педагогии тарбияи одоби муошират дар кӯдакони синни калони томактабӣ» ба талаботҳои «Низомнома оиди дарёфти дараҷаи илмӣ» - и КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовор ба дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.01 – педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот (илмҳои педагогӣ) мебошад.

Муқарризи расмӣ
номзади илмҳои педагогӣ,
саравари муассисаи таҳсилоти
томактабии №14

нохияи Б.Ғафурови вилояти Суғд
19.02.2021

Каримова Дилрабо
Махмудҷоновна

Имзои Д.М. Каримоваро
тасдиқ мекунам.
Мудири шӯъбаи қадрҳои
идораи маорифи
нохияи Бобоҷон Ғафурови
вилояти Суғд

Сангинов Б.